

ΛΟΥΚΑΣ ΤΣΟΥΚΑΛΗΣ

ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΣΩΘΕΙ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ
ΕΓΧΕΙΡΗΜΑ ΚΑΙ ΜΕ ΠΟΙΑ ΜΟΡΦΗ;

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

**ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ**

ΛΟΥΚΑΣ ΤΣΟΥΚΑΛΗΣ

ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΣΩΘΕΙ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ
ΕΓΧΕΙΡΗΜΑ ΚΑΙ ΜΕ ΠΟΙΑ ΜΟΡΦΗ;

Μετάφραση Ρηγούλα Γεωργιάδου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Πρωτότυπη αγγλική έκδοση: Loukas Tsoukalis, *In Defence of Europe: Can the European Project Be Saved?*, Oxford University Press, 2016

Συγγραφέας: Λουκάς Τσούκαλης
Μετάφραση: Ρηγούλα Γεωργιάδου
Διόρθωση: Συλβί Ρηγοπούλου

© 2016, Εκδόσεις Κυριάκος Παπαδόπουλος Α.Ε., Λουκάς Τσούκαλης

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμιά διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά τον Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Πρώτη έκδοση: Νοέμβριος 2016

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

www.epbooks.gr

Καποδιστρίου 9, 144 52 Μεταμόρφωση Αττικής
τηλ.: 210 281 6134, e-mail: info@epbooks.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

Μασσαλίας 14, 106 80 Αθήνα, τηλ.: 210 3615334

ISBN 978-960-569-641-2

Στη μνήμη των γονιών μου, που έζησαν πολλά χρόνια της ζωής τους στη σκοτεινή πλευρά της ευρωπαϊκής ιστορίας και ήλπιζαν πως δεν θα αναγκαζόμασταν ποτέ να ξαναζήσουμε τέτοιες εποχές

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος στην ελληνική έκδοση	11
Πρόλογος στην αγγλική έκδοση	17
1. Τα μεγάλα διακυβεύματα	21
Τότε και τώρα	21
Το σφάλμα, αγαπητέ Βρούτε...	28
Ο κόσμος που μας περιβάλλει	32
Ένας μακρύς κατάλογος ερωτημάτων	38
Το αυτοκίνητο και ο οδηγός	45
2. Όλο και μεγαλύτερη, πιο παρεμβατική, λιγότερο περιεκτική	47
Βασικά στοιχεία	48
Ένα διαρκώς επεκτεινόμενο εγχείρημα	53
Ο δρόμος προς το ευρώ	59
Οι αναδιανεμητικές επιπτώσεις	64
Αριθμοί και πολυμορφία	67
Ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική; Όχι ακόμα	75
Παραπαύουσα συναίνεση	80
Δημοψηφίσματα για την Ευρώπη	85
3. Η πραγματικότητα αντιτίθεται	92
Ο μήνας του μέλιτος δεν διαρκεί για πάντα	93
Τι πήγε στραβά;	97
Μια διεθνής κρίση γίνεται ευρωπαϊκή	104
Άσχημες μπάμπουσκες	107
Η χαμένη αθωότητα	116
4. Ποιος βάζει τους κανόνες και ποιος προσαρμόζεται;	121
Συμβαίνουν και «αδιανόητα» πράγματα	121
Διασώσεις που δεν τολμούν να πουν το όνομά τους	125
Ένα ταμπού που δεν λέει να σπάσει	133

Η λιτότητα κυβερνά	141
Διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις με ιδεολογικό πρόσημο	148
Ποιος κάνει κουμάντο;	151
Ποιος αναλαμβάνει το ρίσκο;	157
Και ποιος πληρώνει τον λογαριασμό;	160
Τοξικές πολιτικές και προβληματικές οικονομικές θεωρίες	166
5. Ο ιερέας, ο αμαρτωλός και ο άπιστος	172
Μια διαιρεμένη και δυστυχής «Εκκλησία»	172
Γερμανία: επιτυχημένη αλλά απρόθυμη να ηγηθεί	176
Αγανακτισμένοι και ισχυρογνώμονες	181
Το άδοξο τέλος του ελληνικού success story	188
Οικονομική και πολιτική κατάρρευση	192
Η Ευρώπη της Βρετανίας	198
Ποιο είναι το πραγματικό ερώτημα;	205
6. Ακόμα ενωμένοι, αλλά... ..	214
Το ευρωπαϊκό παράδοξο	216
Χαμένοι της οικονομικής αλλαγής και σπασμένα συμβόλαια ...	222
Μετανάστες και πρόσφυγες	228
Ασφάλεια και υψηλή πολιτική	237
Φόβος, όχι αγάπη	242
Τέλος εποχής;	248
7. Δύσκολες επιλογές	254
Ηγέτες και λαθρεπιβάτες, βραδυπορούντες και απροσάρμοστοι	258
Ανάπτυξη στον δρόμο για το Τιπερέρι	265
Μεταρρύθμιση, συνοχή και φορολογία	271
Η δημοκρατία σε μια νομισματική ένωση	278
Αναθεωρήσεις συνθηκών, λαϊκή εξουσία και ιερές αγελάδες	283
Μήπως ήρθε η ώρα για την ενηλικίωση;	288
Και αν, άραγε;	295
Σημειώσεις	302

Πρόλογος στην ελληνική έκδοση

Η ελληνική έκδοση του βιβλίου ακολουθεί λίγους μόνο μήνες μετά την πρωτότυπη αγγλική έκδοση. Και επειδή βγήκε σε χρόνο ρεκόρ τόσο από τον εκδοτικό οίκο του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης αρχικά όσο και από τις εκδόσεις Παπαδόπουλος στη συνέχεια, δεν μεσολάβησε μεγάλο διάστημα από τότε που γράφηκε η τελευταία γραμμή. Ήταν όμως αρκετό διάστημα για να συμβούν μεγάλα γεγονότα στον συντετμημένο χρόνο της σύγχρονης εποχής. Η απόφαση των Βρετανών να αποχωρήσει η χώρα τους από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και η εκλογή Τραμπ στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι από αυτά τα γεγονότα που σημαδεύουν μια ολόκληρη εποχή. Μπήκαμε λοιπόν στη νέα εποχή, και πώς θα μοιάζει;

Το βιβλίο πρωτοκυκλοφόρησε λίγες μέρες πριν το βρετανικό δημοψήφισμα της 23ης Ιουνίου 2016. Διαβάζοντάς το εκ των υστέρων, ο αναγνώστης σίγουρα δεν θα εκπλαγεί με το αποτέλεσμα, αν και διατηρούσα την ελπίδα μέχρι τότε ότι η Μ. Βρετανία (και η Ευρώπη) θα απέφευγαν, έστω οριακά, το μεγάλο ατύχημα. Γιατί περί μεγάλου ατυχήματος πρόκειται, χωρίς καμιά αμφιβολία. Η Μ. Βρετανία ποτέ δεν αισθάνθηκε πολύ άνετα με αυτό το επαναστατικό πολιτικό πείραμα που αποκαλούμε συνήθως ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (integration) ή ευρωπαϊκό εγχείρημα (project). Εδώ και αρκετά χρόνια, έπαιρνε ολόένα και μεγαλύτερες αποστάσεις. Θα μου πείτε, δεν είναι η μόνη χώρα με ιδιαιτερότητες εντός της Ευρώπης. Είναι αλήθεια, αλλά όχι μόνον ήταν πολλές και έντονες οι βρετανικές ιδιαιτερότητες, αλλά η χώρα είχε επίσης –και συνεχίζει να έχει– μεγάλο ειδικό βάρος καθώς

και την άποψη (σωστή ή λανθασμένη, θα φανεί στη συνέχεια) ότι διαθέτει εναλλακτικές επιλογές.

Έτσι, για πρώτη φορά, μια μεγάλη ευρωπαϊκή χώρα αποφασίζει να αποχωρήσει από την ΕΕ. Αντίθετα, μέχρι σήμερα, είχαμε αλληπάλληλες διευρύνσεις, ξεκινώντας από τους Έξι και φτάνοντας στους Είκοσι οκτώ. Όλες σχεδόν οι ευρωπαϊκές χώρες ήθελαν να γίνουν μέλη, και ο ορισμός της ευρωπαϊκής ταυτότητας διευρυνόταν και αυτός, μεταθέτοντας τα σύνορα της Ευρώπης προς ανατολάς. Με την απόφαση μιας, μικρής έστω, πλειοψηφίας των Βρετανών πολιτών, αρχίζει μήπως η αντίστροφη μέτρηση σε μια Ευρώπη σε κρίση; Μερικοί φοβούνται μια τέτοια εξέλιξη βλέποντας ένα διογκούμενο κύμα αμφισβήτησης του status quo σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Άλλοι βλέπουν στο Brexit μια ευκαιρία για περαιτέρω ενοποίηση, αν και συνήθως δεν δείχνουν να το πολυπιστεύουν.

Θα μπορούσαμε να δούμε την απόφαση για έξοδο της Μ. Βρετανίας από την ΕΕ ως μια ειδική περίπτωση ενός ευρύτερου προβλήματος. Παντρεύτηκε η νοσταλγία μιας (αυτοκρατορικής) εποχής, αστικό απομεινάρι κυρίως στην επαρχιακή Αγγλία (τα μέλη των αγγλικών golf clubs, όπως επισημαίνει σκωπτικά ένας Σκωτσέζος φίλος), με την αγανάκτηση ολοένα και περισσότερων οι οποίοι αισθάνονται ότι η μεγάλη οικονομική αλλαγή που συντελείται τα τελευταία είκοσι με τριάντα χρόνια τούς αφήνει πίσω. Αυτή η μεγάλη αλλαγή είναι αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης, της τεχνολογικής επανάστασης καθώς και συγκεκριμένων πολιτικών αποφάσεων που αναλύονται στο βιβλίο. Στα μάτια των χαμένων, η Ευρώπη αποτελεί μέρος του «συστήματος», το οποίο θεωρούν (όχι τελείως άδικα) ότι λειτουργεί εις βάρος τους. Ο γάμος σκοπιμότητας μεταξύ των μελών των golf clubs με τη σύγχρονη εκδοχή των «sans culottes» («ξεβράκωτων») της Γαλλικής Επανάστασης αποτελεί μια αγγλική ιδιαιτερότητα.

Αλλά όχι και τόσο. Μήπως δεν υπάρχουν πολλά κοινά στοιχεία

με την απίστευτη για πολλούς εκλογή Τραμπ στις Ηνωμένες Πολιτείες; Ένας δισεκατομμυριούχος που έρχεται κυριολεκτικά από το πολιτικό πουθενά να αλώσει τον Λευκό Οίκο ηγούμενος μιας αντισυστημικής και εξόχως αντισυμβατικής καμπάνιας η οποία κατάφερε να ενώσει την οργή των χαμένων με την αμερικανική εκδοχή της «παλαβής Δεξιάς». Και τώρα πλέον καλούμαστε, Αμερικανοί και όλοι οι υπόλοιποι, να δέσουμε σφικτά τις ζώνες για μια πτήση με πολλές αναταράξεις και μια (πιθανή) ανώμαλη προσγείωση. Μήπως, όμως, η προεδρία Τραμπ θα μπορούσε να συμβάλει στην ενηλικίωση της Ευρώπης στον χώρο της εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας; Η ελπίδα, λένε, πεθαίνει τελευταία.

Κάτι πήγε πολύ στραβά στο πλέον πρόσφατο στάδιο του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού. Οι σύγχρονοι «ξεβράκωτοι» (δεν χρησιμοποιώ τον όρο υποτιμητικά) είναι πολλοί και απαντώνται σε όλες τις χώρες της Ευρώπης, όπως επίσης και στις ΗΠΑ. Και τώρα έρχεται η πολιτική να πάρει εκδίκηση από την οικονομία. Το ευρωπαϊκό εγχείρημα κινδυνεύει να καταστεί παράπλευρη απώλεια – και όχι μόνον αυτό.

Είναι πολύ πιθανό ότι η προβλεπόμενη αποχώρηση της Μ. Βρετανίας θα κάνει τα πράγματα ακόμα χειρότερα για τους οικονομικά ασθενέστερους και πλέον ευάλωτους μιας χώρας που αποφάσισε να χαράξει ανεξάρτητη πορεία, μπερδεύοντας όμως την τυπική με την ουσιαστική εθνική κυριαρχία σε μια παγκοσμιοποιημένη πραγματικότητα. Μέχρι να το καταλάβουν αυτό οι Βρετανοί, θα έχουν πιθανόν πληρώσει ακριβό τίμημα. Σίγουρα δεν θα ήθελα να είμαι στη θέση των Βρετανών διαπραγματευτών οι οποίοι θα επιδιώκουν μια εξαιρετικά σύνθετη συμφωνία εντός δύο ετών με 27 ευρωπαϊκές χώρες απέναντί τους, που η καθεμιά διαθέτει δικαίωμα βέτο, ή που θα περιμένουν στην ουρά για μια εμπορική συμφωνία με τις ΗΠΑ του κ. Τραμπ, την Κίνα και άλλες χώρες. Αν οι πολιτικοί θιασώτες του Brexit ήταν τόσο απροετοίμαστοι (και ιδεοληπτικοί), τι να περιμένει

κάνεις σε χώρες με αδύναμες πολιτικές δομές και παράδοση πολιτικής αστάθειας; Ζούμε σε περιέργες και επικίνδυνες εποχές στις οποίες η παραδοχή των θεωρητικών οικονομολόγων περί «ορθολογικών δρώντων» μοιάζει συχνά με κακόγουστο αστείο.

Η Ευρώπη αντιμετωπίζει πολλαπλές κρίσεις – μπορούμε να μιλήσουμε για υπαρξιακή κρίση. Πολλοί από τους επαγγελματίες «Ευρωπαίους», αυτούς δηλαδή που έχουν κάνει την Ευρώπη επάγγελμα και βρίσκουν συχνά προστασία στο καβούκι των Βρυξελλών, εστιάζουν στην προσφυγική κρίση, την κρίση της Ευρωζώνης, ή ακόμα και στα προβλήματα που ανακύπτουν (ολοένα και περισσότερα) με συγκεκριμένες χώρες. Αρνούνται πολλοί να δουν τα βαθύτερα αίτια. Υπερβολική αυταρέσκεια, πολιτική αφασία ή νοητική ανεπάρκεια; Οι προνομιούχοι της σύγχρονης Ευρώπης, με την ευρύτερη έννοια, δεν διαθέτουν πλέον πολλά κανάλια επικοινωνίας με τους υπόλοιπους. Όσο για το αναλυτικό τους οπλοστάσιο, είναι και αυτό, εν μέρει τουλάχιστον, παρωχημένο.

Η κριτική του status quo, ή συγκεκριμένων πολιτικών που ακολουθούνται σε ευρωπαϊκό επίπεδο, δεν συνεπάγεται υποχρεωτικά άρνηση του ευρωπαϊκού εγχειρήματος. Η κριτική ή και πολιτική, αν προτιμάτε, αντιπαράθεση με κατεστημένες απόψεις, αποφάσεις και συμφέροντα, δεν ταυτίζεται υποχρεωτικά με στείρο εθνικισμό. Υπάρχει και αυτός, σίγουρα, και ενισχύεται τα τελευταία χρόνια, αλλά οι παλαιάς κοπής εθνικιστές δεν είναι οι μόνοι που δικαιούνται να ασκούν κριτική σε όσα συμβαίνουν στην Ευρώπη. Αλίμονο αν ήταν έτσι. Η Ευρώπη, ως συλλογική οντότητα, πολιτική και οικονομική, πρέπει να αλλάξει για να συνεχίσει να υπάρχει. Δεν ισχύει άλλωστε το ίδιο και για τα περήφανα εθνικά κράτη που την απαρτίζουν; Αρκεί βέβαια να ξέρουμε για τι μιλάμε. Το βιβλίο αυτό υιοθετεί κριτική προσέγγιση του ευρωπαϊκού εγχειρήματος προσπαθώντας να την εντάξει σε μια ρεαλιστική ανάλυση μιας εξαιρετικά σύνθετης πραγματικότητας.

Αφιέρωσα το μεγαλύτερο μέρος της επαγγελματικής μου ζωής στη μελέτη του ευρωπαϊκού εγχειρήματος, υπερβαίνοντας συχνά τα σύνορα μεταξύ ανάλυσης και πράξης. Και θεωρώ εαυτόν εξαιρετικά τυχερό γιατί ασχολούμαι με κάτι που με ενδιαφέρει πραγματικά και στο οποίο πιστεύω. Όχι όμως σε οποιαδήποτε Ευρώπη. Πριν από αρκετά χρόνια, είχα γράψει ένα βιβλίο με τίτλο *Ποια Ευρώπη;* και τώρα πρόσθεσα λίγες λέξεις στον υπότιτλο της ελληνικής έκδοσης του καινούργιου μου βιβλίου. Το ζητούμενο δεν είναι απλώς αν μπορεί να σωθεί το ευρωπαϊκό εγχείρημα, αλλά και με ποια μορφή. Λίγους μόνο μήνες αφότου τέλειωσα τη συγγραφή του βιβλίου στα αγγλικά, νομίζω ότι αυτή η μικρή προσθήκη στον τίτλο είναι απαραίτητη και συνοψίζει πιο πιστά το περιεχόμενο του βιβλίου.

Το βιβλίο δεν γράφηκε από μια συγκεκριμένη εθνική σκοπιά. Δεν είναι ένα βιβλίο για την Ελλάδα και την Ευρώπη, αν και η Ελλάδα παίζει σε αρκετά σημεία πρωταγωνιστικό ρόλο παρά το σχετικά μικρό μέγεθός της. Οι εξελίξεις των τελευταίων χρόνων μάς έδωσαν αυτό τον ρόλο, έστω και με μια έντονα αρνητική διάσταση στα μάτια πολλών Ευρωπαίων. Στο βιβλίο δίνεται ιδιαίτερη έμφαση σε τρεις πολύ διαφορετικές χώρες: Γερμανία, Ελλάδα και Μ. Βρετανία. Συμβολίζουν τη μεγάλη διαφορετικότητα εντός της ΕΕ. Με θρησκευτικούς όρους, πρόκειται για τον ιερέα/ηγέτη, τον αμαρτωλό/άσωτο υιό και τον άπιστο που στο τέλος αποφάσισε να εγκαταλείψει τελείως την εκκλησία. Άλλωστε, η ευρωπαϊκή πολιτική εμπεριέχει, τα τελευταία χρόνια κυρίως, ένα ισχυρό ηθικολογικό στοιχείο, πασπαλισμένο όμως με μπόλικη υποκρισία.

Θα μπορούσε να δει κανείς την Ελλάδα σαν το ευάλωτο, προκχωρημένο φυλάκιο μιας εκτεταμένης αυτοκρατορίας που δείχνει να παραπαίει. Εμείς χρειαζόμαστε την Ευρώπη πολύ περισσότερο από πολλούς άλλους σε απόσταση ασφαλείας από τη γειτονιά που έχει πάρει φωτιά. Δεν είμαστε ικανοί να συμφωνήσουμε μεταξύ μας, ούτε καν στα στοιχειώδη, για το πώς να οργανώσουμε τα του οί-

κου μας – και πολλοί Ευρωπαίοι φαίνεται να έχουν εγκαταλείψει την ελπίδα ότι κάποτε θα τα καταφέρουμε να δημιουργήσουμε ένα σύγχρονο ευρωπαϊκό κράτος στην Ελλάδα. Μερικοί από τους Ευρωπαίους εταίρους μας, συχνά λόγω ιδεοληψίας, κάνουν αυτή την προσπάθεια δυσκολότερη. Η Ελλάδα δεν έχει βγει ακόμα από την κρίση. Πού πουλάνε αισιοδοξία;

Η ελληνική μετάφραση του βιβλίου είναι η πρώτη. Ακολουθούν και άλλες. Είναι περίεργο το συναίσθημα να διαβάζεις –και να παρεμβαίνεις– στη μετάφραση ενός δικού σου κειμένου στη μητρική σου γλώσσα. Το έζησα αρκετές φορές στο παρελθόν. Είχα την τύχη να συνεργαστώ σε αυτή την έκδοση με εξαιρετικούς ανθρώπους που απέδωσαν πιστά και με γλαφυρό τρόπο το πρωτότυπο κείμενο, διατηρώντας στο μέτρο του δυνατού το ύφος, ή μάλλον αποδίδοντάς το σωστά στην ελληνική του εκδοχή. Δεν ήταν διόλου εύκολο το εγχείρημα αυτό. Είμαι ευγνώμων στη Ρηγούλα Γεωργιάδου για την πολύ καλή μετάφραση που έκανε, στον Νίκο Λίγγρη για τις καίριες παρεμβάσεις του που βελτίωσαν το κείμενο, και στη Σουλβί Ρηγοπούλου που είχε την τελική επιμέλεια.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στον φίλο Γιάννη Ψυχοπαίδη για το πολύ όμορφο και δυναμικό εξώφυλλο, και τη Ρόη Μαλλιώραη, που βοήθησε να βρεθεί ο σωστός τίτλος στα ελληνικά. Ευχαριστώ επίσης θερμά όλες και όλους στις εκδόσεις Παπαδόπουλος, και προσωπικά τον Γιάννη Παπαδόπουλο, για την πολύ φροντισμένη έκδοση. Για τα άλλα πολλά ευχαριστώ παραπέμπω στον πρόλογο της πρωτότυπης έκδοσης.

Νοέμβριος 2016
Λουκάς Τσουκάλης

Πρόλογος στην αγγλική έκδοση

Αυτό το βιβλίο έκανε μεγάλο ταξίδι μέχρι να φτάσει ως την έκδοση. Οι ιδέες και οι απόψεις που περιέχει δοκιμάστηκαν σε συζητήσεις με πολλούς ανθρώπους από τον χώρο της πολιτικής, των επιχειρήσεων, της δημοσιογραφίας και της πανεπιστημιακής κοινότητας, σε πολλά ακροατήρια εντός και εκτός Ευρώπης. Το αποτέλεσμα ήταν να εμπλουτιστούν και να αναπτυχθούν ακόμα περισσότερο. Η απόφαση της συγγραφής του βιβλίου ανάγεται στη διάλεξη που είχα την τιμή να δώσω τον Νοέμβριο του 2014 στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, στο πλαίσιο της ετήσιας Cyril Foster Lecture. Στη διάρκεια των νεανικών μου χρόνων στην Οξφόρδη (και μετά), παρακολούθησα αρκετές από αυτές τις ετήσιες διαλέξεις και έμαθα πάρα πολλά. Όμως ποτέ δεν μου είχε περάσει από το μυαλό ότι θα ερχόταν η ημέρα που θα χρειαζόταν να ανταποκριθώ κι εγώ με τη σειρά μου στην πρόκληση αυτή. Ορισμένοι, κυρίως οι εκδότες μου του Oxford University Press, πρότειναν να προσπαθήσω να μετατρέψω τη διάλεξη σε βιβλίο. Ήταν φοβερό ταξίδι, αλλά ιδού! Αν και το μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου είναι πρωτότυπο, έχω αντλήσει στοιχεία και από προηγούμενα κείμενα, ιδιαίτερα από ένα αρκετά μεγάλο κείμενο που εκδόθηκε νωρίτερα, το 2014, από το Policy Network του Λονδίνου και πολύ σύντομα μεταφράστηκε και κυκλοφόρησε στα γαλλικά, γερμανικά, ελληνικά, πολωνικά και ισπανικά από κορυφαίες δεξαμενές σκέψης (think tanks): μια μικρή απόδειξη ότι ένας ευρωπαϊκός δημόσιος χώρος μορφοποιείται αργά αλλά σταθερά.

Ανήκω σ' εκείνη την προνομιούχο μειοψηφία Ευρωπαίων, ολόε-

να και μεγαλύτερη, που η ζωή της κυριολεκτικά διαμορφώθηκε από τα ανοιχτά σύνορα και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Έχω ζήσει και έχω εργαστεί σε διάφορες χώρες και ταξιδεύω διαρκώς. Αυτό μου δημιούργησε την αίσθηση ότι η Ευρώπη μίκραινε κατά κάποιον τρόπο, παρά τη μεγάλη ποικιλομορφία που εξακολουθεί να υπάρχει στο εσωτερικό της. Ο εξευρωπαϊσμός γι' αυτή την προνομιούχο μειοψηφία δεν ήταν απλώς η τοπική εκδοχή της παγκοσμιοποίησης αλλά κάτι παραπάνω, μιας και η Ευρώπη έχει προχωρήσει πολύ περισσότερο από κάθε άλλη περιοχή του κόσμου στην κατάργηση των εθνικών συνόρων αλλά και στην αναζήτηση τρόπων συνδιαχείρισης της αλληλεξάρτησης που προκύπτει. Ωστόσο, είχα πάντοτε έντονη επίγνωση του γεγονότος ότι ο τρόπος της δικής μου ζωής δεν ήταν καθόλου αντιπροσωπευτικός του τρόπου ζωής των περισσότερων Ευρωπαίων συμπατριωτών μου. Τώρα, φοβάμαι πως πολλά πράγματα τα οποία είχαμε φτάσει στο σημείο να θεωρούμε δεδομένα, όχι μόνο για την προνομιούχο μειοψηφία αλλά και για την Ευρώπη στο σύνολό της, ίσως δεν είναι πλέον δεδομένα.

Η Αθήνα αποτελεί εδώ και πολλά χρόνια τη βάση και το ορμητήριο μου. Κατά τις διάφορες κορυφώσεις της οικονομικής κρίσης, και τώρα πιο πρόσφατα με το προσφυγικό, έδινε την αίσθηση μιας πόλης σε κατάσταση πολιορκίας. Και πάλι, όμως, αποδρούσα τακτικά προς διάφορες κατευθύνσεις. Παραδόξως, οι δύο χώρες που γνωρίζω καλύτερα, η Ελλάδα και η Μ. Βρετανία, απέχουν πολύ από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο για πολύ διαφορετικούς λόγους η καθεμιά. Αυτό σημαίνει ότι δεν μπορώ να είμαι έγκυρος παρατηρητής της ευρωπαϊκής σκηνής; Δεν θα το κρίνω εγώ. Ίσως έχω εξευρωπαϊστεί αρκετά, ελπίζω όμως όχι με τον τετριμμένο τρόπο που χρησιμοποιείται συνήθως ο όρος. Το τελευταίο μέρος του βιβλίου γράφηκε στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, στο Κέμπριτζ της Μασαχουσέτης, όπου πήγα να διδάξω ως επισκέπτης καθηγητής στη Σχολή Κένεντι του Χάρβαρντ ένα μεταπτυχιακό μάθημα σχετικά με την Ευρώπη

της κρίσης· πόσα έχει να πει κανείς πάνω σε αυτό το θέμα... Η απόσταση παρέχει μια διαφορετική οπτική γωνία στα πράγματα – και είχα αυτή την πολυτέλεια από ένα πολύ ξεχωριστό σημείο παρατήρησης.

Στη διάρκεια του μεγάλου, επαγγελματικού και όχι μόνο, ευρωπαϊκού ταξιδιού μου, δημιούργησα πολλά «χρέη» τα οποία ποτέ δεν θα μπορέσω να αποπληρώσω στο ακέραιο. Άλλωστε κατάγομαι από μια χώρα διαβόητη για τα χρέη της. Τουλάχιστον επιτρέψτε μου να αναγνωρίσω μερικά από τα δικά μου. Στάθηκα πολύ τυχερός επειδή οι μέντορές μου ήταν γίγαντες της διανόησης, άνθρωποι που με καθοδήγησαν στα πρώτα στάδια της πανεπιστημιακής σταδιοδρομίας μου και μου δίδαξαν πάρα πολλά: ο Hedley Bull, ο (λόρδος) Ralf Dahrendorf και η Susan Strange. Είχα και έχω έμπιστους φίλους με τους οποίους επί δεκαετίες ανταλλάσσω απόψεις γύρω από την Ευρώπη: τον (λόρδο) William Wallace και την (Dame) Helen Wallace. Και είχα το προνόμιο να κάνω πολλές διαφωτιστικές συζητήσεις με ανθρώπους που βρέθηκαν στην κεντρική πολιτική σκηνή της Ευρώπης – μεταξύ άλλων τους José-Manuel Barroso, Étienne Davignon, Enrico Letta, Mario Monti και Herman Van Rompuy.

Ο κατάλογος των ανθρώπων που συνεισέφεραν με πολλούς τρόπους στην αποκρυστάλλωση των απόψεων αυτού του βιβλίου είναι μακρύς. Περιλαμβάνει τους Όθωνα Αναστασάκη, Tony Barber, Jens Bastian, Iain Begg, Declan Costello, Olaf Cramme, Νικηφόρο Διαμαντούρο, Θάνο Ντόκο, Γιάννη Εμμανουηλίδη, Sylvie Goulard, Elena Flores, Peter Hall, Anton Hemerijck, Christopher Hill, François Heisbourg, Liesbet Hooghe, Δημήτρη Κάτσικα, Brigid Laffan, Zaki Laïdi, Michael Landesmann, José Leandro, (λόρδο) Roger Liddle, Gary Marks, Anand Menon, Ashoka Mody, Καλυψώ Νικολαΐδη, Γιώργο Παγουλάτο, Ελένη Παναγιωταρέα, Jean Pisani-Ferry, Xavier Prats, Jacques Rupnik, André Sapir, Daniela Schwarzer, Pawel Swieboda, Helen Thompson, Nathalie Tocci, Πάνο Τσακλό-

γλου, Shahin Vallée, Γιώργο Ζανιά και Jan Zielonka. Ζητώ συγγνώμη από όσους έχω παραλείψει.

Οφείλω ιδιαίτερες ευχαριστίες στον στενό μου φίλο και συνεργάτη Νίκο Κουτσιαρά, επειδή έχει την υπομονή να διαβάζει σχεδόν οτιδήποτε έχω γράψει τα τελευταία είκοσι και πλέον χρόνια και να τα σχολιάζει. Επιπλέον, επειδή κατάφερε να βρίσκεται πάντα ένα βήμα μπροστά από εμένα σε ό,τι αφορά μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας. Πάνω απ' όλα, όμως, τον ευγνωμονώ για τη φιλία του. Θέλω επίσης να ευχαριστήσω τη Ρούμπη Γρόπα για την πολυετή ανεκτίμητη βοήθεια και υποστήριξή της· τους Clemens Domnick, David Schäfer και Γιάννη Βιντζηλαίο για τη βοήθειά τους στη συγκέντρωση στοιχείων και την προετοιμασία πινάκων και διαγραμμάτων· τη Ματίνα Μείντάνη για τη συλλογή μέρους του υλικού και της βιβλιογραφίας αλλά κυρίως γιατί με βοήθησε να κρατώ τα πράγματα υπό έλεγχο.

Γι' αυτό το βιβλίο είχα καινούργιο υπεύθυνο έκδοσης στο Oxford University Press. Ο Matthew Cotton υπήρξε εξαιρετικά υποστηρικτικός και γεμάτος κατανόηση, πολύ προσεκτικός στην επιμέλεια, εποικοδομητικότητας στην κριτική του και απίστευτα ικανός. Και κατάφερε να σπάσει κάθε προηγούμενο ρεκόρ στους χρόνους έκδοσης – τι περισσότερο μπορεί να ζητήσει κανείς; Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω την Rowena Anketell για την επιμέλεια των δοκιμών της αγγλικής έκδοσης, την Carolyn McAndrew για τη διόρθωση και τον Michael Tombs για τη σύνταξη του ευρετηρίου.

Για τη Μαρία, τον Χρήστο και τον Πάνο, τα λόγια είναι περιττά. Τους οφείλω περισσότερα απ' όσα μπορούν να φανταστούν.

Μάρτιος 2016
Λουκάς Τσουκάλης

ΛΟΥΚΑΣ ΤΣΟΥΚΑΛΗΣ
ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Η Ευρώπη αντιμετωπίζει πολλαπλές κρίσεις – μπορούμε να μιλήσουμε για υπαρξιακή κρίση. Πολλοί από τους επαγγελματίες «Ευρωπαίους» εστιάζουν στην προσφυγική κρίση, την κρίση της Ευρωζώνης ή ακόμη και στα προβλήματα που ανακύπτουν με συγκεκριμένες χώρες. Αρνούνται να δουν τα βαθύτερα αίτια και τη μεγάλη εικόνα. Η Ευρώπη, ως συλλογική οντότητα, πολιτική και οικονομική, πρέπει να αλλάξει για να συνεχίσει να υπάρχει. Το βιβλίο αυτό υιοθετεί κριτική προσέγγιση του ευρωπαϊκού εγχειρήματος επιδιώκοντας να την εντάξει σε μια ρεαλιστική ανάλυση μιας εξαιρετικά σύνθετης πραγματικότητας.

«Μια αδυσώπητη ανάλυση. Ένα αποκαλυπτικό κείμενο,
μια κραυγή αγωνίας από έναν γνήσιο Ευρωπαίο»

HERMAN VAN ROMPUY, πρώην πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου

«Ένα βαθιά διορατικό βιβλίο»

ENRICO LETTA, πρώην πρωθυπουργός της Ιταλίας

«Ανυποχώρητος ρεαλισμός, αριστοτεχνική σύνθεση
οικονομικής και πολιτικής ανάλυσης»

FRITZ W. SCHARPF, Ινστιτούτο Max Planck, Γερμανία

«Συναρπαστικό βιβλίο... εξαίρετο ύφος. Ένα βιβλίο που σε αναγκάζει
να αμφισβητήσεις βεβαιότητες και εδραιωμένες πεποιθήσεις»

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ, *Καθημερινή*

ISBN 978-960-569-641-2

9 789605 696412

Κωδ. μηχ/σης 25.083

www.epbooks.gr